

DOI: 10.32347/2786-7269.2025.11.143-155

УДК 72.04.021.7:721-035.3(477.51-25)

Лукашова А.В.,

luka.design@ukr.net, ORCID: 0009-0002-3028-5724,

к. арх., доцент **Шевченко Л.С.,**

ls.shevchenko@ukr.net, ORCID: 0000-0001-6840-8406, H-index 4,

Національний університет «Полтавська політехніка»

імені Юрія Кондратюка

РІЗЬБЛЕНИЙ ДЕКОР В АРХІТЕКТУРІ: ІСТОРИЧНИЙ ЕКСКУРС

Розглянуто досвід використання різьбленого декору в країнах Стародавнього Світу, Близького та Далекого Сходу, європейських країн та України. З'ясовано його особливості, змістовну й тематичну складову (сюжети, символіку образів тощо), роль в організації просторово-предметного середовища. Розглянуто основні матеріали різьблення, прийоми використання різьбленого декору, значення його елементів в різних країнах. Виявлено види орнаментів, які традиційно використовувалися у різьбленому декорі.

Ключові слова: архітектура; декор; архітектурний декор; різьблений декор; різьблення; кам'яне різьблення; дерев'яне різьблення; різьблення в архітектурі.

Постановка проблеми. У період розвитку держави та суспільства важливим та актуальним постає питання дослідження архітектурно-історичної спадщини різних регіонів України. Багато будинків, особливо в центрах міст, не витримали наступу багатоповерхівок. Тож цілий пласт української культури поступово опинився під загрозою зникнення. Усвідомлення значущості цього процесу значно загострилося у період українсько-російської війни, коли руйнується й знищується наше культурне надбання.

Різьблення по дереву або каменю в архітектурі – один із найдавніших і найпоширеніших видів декоративного мистецтва. Цей вид оздоблення архітектурних будівель дає можливість вивчати культуру різних народів та епох. Різьблення є невід'ємною складовою українського та світового мистецтва, духовної та художньої культури людства. Воно відіграло важливу роль у дизайні просторово-предметного середовища міст, збагачуючи його художньо-естетично, нерідко підкреслюючи стильові особливості його невід'ємних складових. Тож, актуальність даного дослідження вбачаємо у:

- недостатній вивченості цього питання, особливо на Поліських теренах;

- небезпеці руйнації досліджуваних об'єктів, їх елементів із різьбленим декором;
- небезпеці знищення суттєвої культурно-історичної спадщини різних регіонів України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. За визначенням О. Тищенко «декор – це система (сукупність) прикрас споруди (інтер'єру, фасаду)» ([1], с. 81). Таким декором є окремі елементи та деталі будівель, які надають їй більшої виразності – скульптурні рельєфи, фактурні поверхні, декоративно-монументальні панно, тощо. Вони віддзеркалюють різні архітектурні стилі і є обличчям певних періодів в архітектурно-історичному розвитку міста. Низка науковців займалася дослідженнями у цій царині, зокрема – Ю. Асєєв [2], Р. Шмиг, В. Боярчук, І. Добрянський, В. Барабаш [3], W. Koch [4]. З позиції даної роботи вирізняються дисертаційні дослідження, присвячені декору в архітектурі м. Харків (П. Дзюбенко [5]), архітектурному ордеру у забудові м. Львів (О. Білінської [6]), певним архітектурним стилям (О. Моргун [7]) та архітектурним школам, які уособлюють традиції та національну самобутність (Н. Божинського [8], Д. Вітченка [9]).

Широко висвітлюється в літературних джерелах значення різьблених декоративних елементів в архітектурі різних країн. Зокрема, проблеми становлення та розвитку дерев'яного різьблення сакральних споруд України вивчалось в роботах Б. Тимківа [10], М. Драгана [11], Р. Одрехівського [12]. Архітектурне різьблення Чернігова висвітлено в деяких роботах С. Чернякова. Дослідження світової традиційної культури різьблення по дереву та каменю в архітектурі розглядаються в роботах сучасних дослідників. Зокрема – дослідження орнаментальних елементів оздоблення вікон і дверей з різних матеріалів в архітектурі Китаю [13], архітектурного декору Греції [14], традиційних технік і прийомів орнаментального дерев'яного різьблення Малайзії [15] та Індії [16], традиційного кам'яного різьблення Китаю [17]. Корисну інформацію по темі знаходимо і у виданнях культурологічного й народознавчого напрямків [18-20].

Варто зазначити, що більшість досліджень стосуються саме сакральної архітектури, в той час як використанню різьблення в архітектурі житлових будинків приділено значно менше уваги.

Метою публікації є дослідження різьбленого декору в світовій архітектурі.

Дана робота є складовою науково-дослідної роботи кафедри архітектури будівель та дизайну Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка» по збереженню архітектурно-історичної спадщини України та підготовці здобувачів третього рівня вищої освіти.

Методи дослідження, використані в роботі: порівняльного та історичного аналізу, теоретичний, систематизації, емпіричний (спостереження, порівняння, опитування, фотофіксація), графоаналітичний.

Результати та їх обґрунтування. Різьблений декор в архітектурі використовується в різних країнах та культурах світу і має свої унікальні традиції та стилі. Мова йде про кам'яний та дерев'яний різьблений декор. Традиції використання різьбленого декору в архітектурі різних країн світу розглянемо на прикладі країн Стародавнього Світу, Близького та Далекого Сходу, Європи епохи бароко й Відродження. Особливу увагу звернемо на українські терени від часів Київської Русі до сьогодення. Аналіз світового досвіду застосування різьбленого декору в архітектурних об'єктах світу дасть можливість у подальшому виявити специфіку та його характерні риси, які знайшли своє відображення й поширення на українській землі.

Стародавній Єгипет. Архітектурний декор з'явився одночасно з архітектурою і став невід'ємною її частиною. Поступово зародилась ідея архітектурного ордеру (хоча сам термін з'явиться пізніше у греків). Інтуїтивно стародавні архітектори відчували необхідність обіграти тектоніку, візуалізувати і підкреслити роботу конструкцій за допомогою декору. Так, потужні несучі стовпи перетворилися в Стародавньому Світі на декоративні колони, місця зчленування стали капітелями, а опори в єгипетських або перських храмах уособлювали справжній ліс із лотосів та пальм. Єгиптяни при цьому вкривали всі поверхні будівель малюнками, ієрогліфами і орнаментами, часто вирізаними прямо по каменю [21]. Перші кам'яні об'ємно-рельєфні різьблення були барельєфними. Тим самим породили ідею надання декоративності самій стіні, уникаючи гладких незабарвлених поверхонь.

У єгипетському архітектурному візерунку нерідко використовується лотос – квітка чи пелюстки, символ богині Ісіді. Лотос уособлював сонце, силу природи, чистоту, здоров'я, магію. В єгипетському орнаменті використовувалися папіруси, тростини, квіти лілії, листя пальми, акації, тернини та тутового дерева (Древа життя). Вживаними були зображення вінків із гілок, грон винограду, фініків, малюнок деревної кори. Єгиптяни також включали до архітектурних орнаментів зображення гусака, сокола, фігуру антилопи, мавпи, чаплі, риби, жука-скарабея, змії, що згорнулася в кільце [21]. Архітектурний орнамент Стародавнього Єгипту нерідко включав прямі, ламані, хвилясті лінії, сітку та ієрогліфи, завдяки чому міг бути прочитаний як текст.

Стародавній Іран (Персія). В іранській архітектурі ісламського періоду орнамент набув великого поширення. Для створення декору в іранських релігійних будинках були використані найбагатші декоративні форми, зображення, у тому числі скульптурні, барельєфні. Після прийняття ісламу під

впливом нової релігії скульптура поступово трансформується в архітектурний декор. Стали дуже популярними роботи по каменю з виготовленням рельєфів з квітів та рослин, а також різьблення по штукатурці та дереву, створення поливних кахлів, гіпсових стукко [22]. Іранські майстри активно застосовували штукатурку, цеглу, керамічні плитки та у невеликих кількостях камінь в обробці ісламських релігійних споруд. Фрагменти різьблення по каменю з різними шрифтами або рослинними орнаментами використовувалися в окремих частинах будівель ісламської епохи, для сходів, перил та виготовлення надгробків.

Для іранського мусульманського орнаменту характерне використання великих геометричних фігур (правильні багатокутники, овали, трикутники), що накладаються один на одного і заповнюються всередині дрібнішим орнаментом (ромби – символи землі, рослинні мотиви). Коло («шамсе») є божественним та небесним символом (сонця та небесного світла). Геометричні багатокутники – це таємничі мотиви, які засновані на розподілі кола і символізують первісну побудову Всесвіту. Вони пов'язані з кодовими номерами п'ять, шість, вісім і т.д. Східний трикутник символізує жіночу сутність, а висхідний символізує гору і чоловічу сутність. Трикутники, що повторюються, зі сходом і низхідними символами символізують єдність суперечливих елементів. Постійне повторення і дроблення рисунку приводило, відповідно, до появи більш дрібного декору. В результаті створювалася картина візерунка, що закриває поверхню стіни ніби багатьма шарами прозорого мережива [22].

В Ірані різьблення по дереву не набуло широкого поширення, тому що цей матеріал був дуже дорогим та рідкісним. З дерева виробляли дерев'яні різьблені двері для мечетей мінбари. Орнамент дерев'яного різьблення дуже близький до орнаментів штукатурки – квадрати, прикрашені всередині прямокутними вставками. Поруччя сходів мінбари утворено розетками, пересіченими квадратами. Повторюючись, ці мотиви складають складний рухливий візерунок.

Стародавні Греція і Рим. Стародавні греки вигадали виразний різьблений карниз, що вінчає будинок, з безліччю комбінацій архітектурних орнаментів – меандрів, акантового листя, пальмет, листя алое, латаття, плюща, лавра, оливи, жимолості тощо. Основне в орнаменті – чіткий ритм, чергування однакових елементів за величиною, замкнутість, розташування вздовж фризу будівлі. У період правління дорійських племен у XIII ст. до н.е. декор був орнаментом з елементарних фігур – кіл, ромбів, правильних трикутників, згорнутих прямих ліній, меандрів (символів води) [21]. Пізніше античний візерунок збагатився новим елементом – пальметою. Потім – грифонами, сфінксами, напівлюдьми-напівзвірями з давньої міфології (у декорі будівель архаїчного періоду).

Основне – зберігається чіткість малюнка та симетрія. Характерний античний візерунок на керамічних плитках, що прикрашали будівлі – подвійна плетінка, що з'єднує горизонтальну лінійну спіраль, раковина, пальмета, іоніки, намисто, акант [21].

Принциповою відмінністю Стародавнього Риму від Греції був масштаб і багатослівність, поява арочних форм, замкових каменів і напівкруглих (лучкових) фронтонів, які суттєво доповнили не лише конструктивні, а й декоративні можливості архітектури. Саме у римському декорі з'явилися музичні інструменти, маски, смолоскипи, військова атрибутика, стрічки, плоди [21]. Тут давньогрецький символізм орнаменту переростає у декоративне мистецтво. Основним елементом римського орнаменту залишався грецький аканф (акант), з'єднаний із лінійною спіраллю. В центрі її завитків розташовували квітку, що розпустилася, фігуру тварини, влітаючи нові, реалістичні зображення в канву давнього орнаменту. Запозичення з грецького орнаменту меандрів, пальмет, спіралей, хвиль призвела до того, що багато прикрас на римських будинках отримали назву «греко-римських».

Індія. Країна має свої характерні особливості різьблення та декору в храмах і палацах: статуї богів та богинь, архітектурні деталі (капітелі й карнизи), прикрашені візерунками у вигляді геометричних мотивів, рослинного орнаменту та сцен з міфології. Так, різьблені візерунки включають мотиви квітів, тварин і богів. Такі різьблені деталі можуть прикрашати не тільки стіни, але й арки, стовпи та інші архітектурні елементи. У південній Індії, особливо в штатах Карнатака і Тамілнад, існують маврські споруди з різьбленими кам'яними візерунками, включаючи скульптури – Раджараджешварі та Кешавасвами [23]. У деяких частинах Індії, таких як Керала, дерев'яні будинки прикрашені різьбленим декором на дерев'яних стелях та колонах. Ці різьблені деталі мають природні мотиви – листя та квіти.

В мавзолеях, палацах та фортах Індії можна побачити різьблення на кам'яному декорі (арки, вікна, стіни та башти з геометричними візерунками, мотивами тварин та рослинним орнаментом). Вони виготовлялися вручну та мали детальні різьблені геометричні візерунки, або містять сцени з повсякденного життя. Вони могли бути виготовлені в різних масштабах, від дрібних деталей до великих композицій, залежно від призначення та стилю.

Далекий Схід. Китай. Різьблений декор в китайській дерев'яній і кам'яній архітектурі має багатовікові традиції у прикрашенні храмів, палаців, садів і селянських будинків. В китайських храмах та будівлях монастирів зазвичай є різьблені статуї Будди, богів та інших релігійних фігур, а також декоративні візерунки з міфологічними мотивами (драконами, химерами тощо), що символізують удачу та захист. В окремих регіонах Китаю, таких як провінція

Хунань, існують традиції різьблення геометричних візерунків, дерев'яних вітражів, стель і фронтонів. Багатий історичний контекст мають різьблені дерев'яні меблі та предмети інтер'єру (різьблені столи, стільці, скрині та інші).

Різьблений декор став невід'ємною частиною ландшафтного середовища, зокрема – Гори Хуаншань з різьбленими кам'яними стінами та сходами [24].

Далекий Схід. Японія. Різьблений декор в архітектурі є важливою частиною японського мистецтва та культури. Його використовують для створення атмосфери спокою, гармонії та краси. Він часто відображає природні мотиви та духовну спадщину країни. Виразними прикладами традицій використання різьбленого декору в японській архітектурі є:

- японські розсувні двері, вікна, перегородки, відомі як «шьюджі» [25], різні за розмірами і стилями, прикрашені різьбленими декоративними візерунками та зображеннями природи, створюють естетичний ефект та інтимну атмосферу в інтер'єрі;

- різьблені стовпи і балюстради храмів і святилищ, прикрашені міфологічними сценами, зображеннями тварин та геометричними візерунками;

- різьблені дерев'яні фасади традиційних японських будинків, деталі яких включають геометричні візерунки, рослинний орнамент і мотиви природи;

- стеля та меморіальні знаки мають різьблені ієрогліфи, символи і зображення релігійного значення на вшанування пам'яті про покійних;

- декор королівських палаців і замків, оздоблених різьбленими декоративними деталями на підтримуючих стовпах та фронтоні (палац Кіото та інші). Ці деталі надають палацам розкіш та велич.

Іспанія. В іспанській архітектурі палаців, мечетей та фортець наявні різьблені декоративні елементи в арках, балконах та фасадах, особливо в період панування маврського та готичного стилів. Це відобразилося й на появі нового терміну «маврська різьба» (або «маврський декор») – це вид різьби та декоративного мистецтва, який був поширений в історичних областях, які колись належали до арабського мусульманського світу, включаючи Іспанію та Південну Францію [23]. Маврська різьба використовувала геометричні та рослинні орнаменти для прикрашання архітектурних елементів, меблів та інших предметів. Виявлено такі основні риси маврської різьби:

- 1) геометричний декор – гексагони, ромби, зірки та інші складні та ритмічні геометричні орнаменти на поверхнях споруд;

- 2) рослинний декор – виноградні лози, квіти, листя для створення природних орнаментів;

- 3) арабська каліграфія для транслявання релігійних та культурних послань, важливих для мусульманського мистецтва;

4) використання дорогих матеріалів – мармуру, різних видів деревини для створення багатого та розкішного декору;

5) використання дорогих мозаїки та кераміки для створення кольорових та деталізованих декоративних схем.

В епохи ренесансу і бароко іспанські храми, палаци та церкви прикрашалися різьбленням на мармурі, дереві та інших матеріалах – на фасадах, органах, меблях і в олтарях всередині об'єктів переважно релігійного змісту. Це стосувалося й різьблених арок та портиків на вулицях та величних входів у собори та храми.

Франція. Палаци, церкви та кафедральні собори, прикрашені різьбленими деталями були характерні у Франції в епохи ренесансу і бароко. Ці деталі є складними скульптурними композиціями, які включають фігури ангелів, міфологічних персонажів та інші елементи. Ними оздоблювали вежі, фасади, портики, арки, балкони, вікна (різьблені вітражі), панелі, стелі й меблі (палаци Версалью, Лувру, Фонтенбло). Різьблений декор в архітектурі Франції є невід'ємною частиною культурної спадщини країни.

Київська Русь. Україна. Найвизначнішим новим явищем в архітектурі Київської Русі X-XII ст. було кам'яне монументальне будівництво. Основними будівельними матеріалами кам'яного зодчества були цегла та необтесане каміння [2]. Поширенню кам'яної пластики сприяло використання білого каменю, який було легко обробляти. Особливого поширення набувають геометричний, рослинний, тваринний орнаменти невисокого рельєфу, виконувані на шиферних плитах. Матеріал для них добувався в овруцьких каменоломнях. Часом, на плитах вирізьблювали цілі барельєфні композиції.

Підґрунтям для поширення дерев'яного різьблення стала близькість основного виробничого матеріалу – дерева. Це сприяло розвитку й удосконаленню технік будівництва, урізноманітненню елементів з різьбленим декором та відсутності потреби у пошуку практичних альтернатив цьому напрямку із-за наявності на той час великої кількості деревних матеріалів у регіонах, багатих на ліси (Сіверщина, Полісся, Карпати [2]). Різьбленням оздоблювали деталі будівель – одвірки, сволоки, балки, ліштви, дошки піддашся, горішні вікна. Інтер'єри жител різьбленням прикрашали віконниці, полицки та мисники. Особливу увагу різьбярі приділяли сволокові, який займав більше місця в інтер'єрі хати. Часто його оздоблювали плосковийчастим різьбленням з мотивами розеток, кіл, смужок, ламаних ліній тощо. Бокові частини сволок іноді профілювали крученим орнаментом. Оздоблювали різьбленням і хатні вікна, двері й ворота.

З початку XIX ст. в Україні була популярна глуха «корабельна» різьба, пізніше – пропильна. Її візерунки згодом ставали більш повітряними,

досягнувши найбільшого розвитку у ХХ столітті. Пізніє різьблення багато в чому повторювало мотиви бароко, класицизму, еkleктики і було мало пов'язане з конструктивними елементами. Різьблення у північних регіонах України відрізнялося більш простими та укрупненими формами, переважали геометричні фігури, солярні символи, рослинні орнаменти. Техніка різьблення по дереву включала в себе використання різних інструментів, зокрема, долота, ножиців та різців для видалення частини дерева та створення образів та візерунків на поверхні. Пізніше різьблення варіювалось від простих геометричних візерунків до складних зображень сцен із сільського життя, міфологічних персонажів та символів. Традиційно прикрашалися вагомі частини житла і двора – лиштва, карнизи та фронти дахів, зашиті в дерев'яний короб стики вінців, ганок та садибні ворота. Використовувалися такі види різьблення, як глухе, ажурне, прорізне, пропильне, об'ємне тощо. Цей декоративно-художній прийом характеризується плавними лініями рослинного орнаменту, що переплітаються, у поєднанні з солярними знаками і великим розміром завитків волют. Особливою ошатністю вирізнялося різьблений декор лобових дощок покрівлі, які оберігали від загнивання кінці горизонтальних конструктивних елементів каркасу покрівлі у вигляді жердин (платви). Місце стику лобових дощок на торці конкового бруса покрівлі маскувалося короткими дошками з різьбленим орнаментом.

У цей період деякі сільські будинки в Україні мали зовнішнє декоративне оздоблення, подібне до оздоблення міських будівель. Тут додатковою окрасою фасаду є різьблені дошки-фризи (іноді в поєднанні з різьбленим карнизом), що візуально відокремлюють горищні приміщення хати від решти об'єму будинку. У різьбленому оздобленні віконних отворів найбільш ефектно виділялися косяки або червоні вікна світлиць – житлових приміщень другого поверху хати. У багатих сільських будинках зустрічається також виразне декоративне рішення лиштви вікон нижнього (цокольного) поверху будинку, приміщення якого використовувалися для господарських потреб.

Висновок. Архітектура різних країн світу відображає соціально-політичну ситуацію, економічну спроможність, релігійні канони, світогляд та уподобання людей. Декоративне оздоблення архітектури часто вказує на певні вірування, естетичні та культурні уподобання народів. Через різні символи в орнаментах, зображення рослин або тварин в різьбленому декорі як кам'яному, так і дерев'яному, передається світосприйняття людей всіх епох. У всі часи люди потребували краси, а особливо такої, до якої можна доторкнутися. Тож, декоративне різьблення давало можливість задовольнити естетичну потребу та в той же час показати статус власника, його релігійні та естетичні уподобання.

Попередній досвід запровадження й широкого поширення різьбленого декору в архітектурі різних країн світу, дав можливість констатувати:

1) залежність використання різних матеріалів для нанесення різьблення залежно від географічних та кліматичних умов;

2) особливість різьбленого декору країн Близького Сходу полягає в його складній світоглядній та релігійній семантиці, використанні орнаменту з особливою геометрією, пропорціями, способах їх виконання, використанню подібних тем і сюжетів;

3) традиції використання різьбленого декору в архітектурі країн Далекого Сходу відображають багатство мистецтва та культури цих країн. Різьблені візерунки та деталі грають важливу роль у дизайні китайських архітектурних споруд;

4) знахідкою різьбленого декору в іспанській архітектурі є «маврська різьба», яка й дотепер є важливим елементом архітектури та мистецтва в регіонах свого впливу – Південній Іспанії (Андалусії), частинах деяких країн Середземномор'я);

5) українська декоративна різьба по дереву минулих століть – одна з яскравих і самобутніх сторінок українського мистецтва, яка, нажаль, і досі залишається малодослідженою.

Дерево не такий витривкий матеріал, як камінь, і часто елементи дерев'яного різьблення без належних умов експлуатації втрачаються назавжди. Тож, дослідження різьбленого декору дає можливість більше дізнатися про культуру різних народів та привернути увагу до збереження існуючих до теперішнього час зразків дерев'яного різьблення. Особливо це актуально щодо збереження цього виду мистецтва на наших українських теренах, яке потерпає від військових дій країни-агресора. У цьому напрямку вбачаємо висвітлення результатів дослідження у **подальших наукових публікаціях.**

Список використаних джерел:

1. Мардер А.П., Євреїнов Ю.М., Пламеницька О.А. Архітектура: Корот. словник-довідник / ред. А.П. Мардера. Київ: Будівельник, 1995. 335 с.: іл.
2. Асєєв Ю.С., Харламов В.С. Архітектура: дерев'яна і кам'яна / Історія української культури: у 5 т. Т.1. Історія культури давнього населення України. Київ: Наукова думка, 2001. С. 835-884.
3. Шмиг Р.А., Боярчук В.М., Добрянський І.М., Барабаш В.М. Різьблення художнє: Термінологічний словник-довідник з будівництва та архітектури / заг. ред. Р.А. Шмига. Львів, [б.в.], 2010. 220 с. ISBN 978-966-7407-83-4.
4. Koch W. Das Standardwerk zur europäischen Baukunst von der Antike bis zur Gegenwart. London: Prestel, 2018. 552 p. ISBN: 9783577100892.
5. Дзюбенко П.О. Декор в архітектурі міста Харкова: автореф. дис. ... канд. арх.: 18.00.01. Харків, 2011. 20 с.

6. Білінська О.Б. Архітектурний ордер у забудові Львова XVI-XVII ст. (принципи застосування і методи реставрації): автореф. дис. ... канд. арх.: 18.00.01. Львів, 2006. 20 с.
7. Моргун О.Л. Історизм в архітектурі Одеси другої половини XIX – початку XX ст. (стильові та композиційні аспекти): автореф. дис. ... канд. арх.: 18.00.01. Одеса, 2010. 19 с.
8. Божинський Н.І. Національні традиції у формотворенні предметно-просторового середовища народнього житла (на прикладі Східної України): автореф. дис. ... канд. арх.: 18.00.01. Харків, 2010. 20 с.
9. Вітченко Д.М. Патерни української самобутності в спадщині харківської архітектурної школи першої третини XX ст.: джерела й особливості реабілітації: автореф. дис. ... канд. арх.: 18.00.01. Харків, 2019. 25 с.
10. Тимків Б. Мистецтво України та діаспора: дереворізьба сакральна та ужиткова. Івано-Франківськ: Нова зоря, 2012. 316 с.
11. Драган М. Українська декоративна різьба XVI-XVIII ст. Київ: Наукова думка, 1970. 198 с.
12. Одрехівський Р.В. (2020). Мистецтво різьблення і передумови становлення дизайну просторово-предметного середовища в Галичині. *Художня культура. Актуальні проблеми*. 2020. № 16 (1). С. 98-102. DOI: <https://doi.org/10.31500/1992-5514.16.2020.205243>.
13. Cao Z., Mustafa M.B. A study of ornamental craftsmanship in doors and windows of Hui-style architecture: The Huizhou three carvings (brick, stone, and wood carvings). *Buildings*. 2023. Т. 13. № 2. P. 351-368. <https://doi.org/10.3390/buildings13020351>
14. Neils J. Color and Carving: Architectural Decoration in Mainland Greece. *A Companion to Greek Architecture*. 2016. P. 164-177. DOI:10.1002/9781118327586.ch12
15. Nazuki S.N., Kamarudin Z. Techniques of wood carving applied in the architectural elements of malay vernacular buildings. *Journal of Built Environment, Technology and Engineering*. 2017. Т. 2. P. 198-202.
16. Li X.H. Research about techniques of Chinese traditional architectural stone carving. *Advanced Materials Research*. 2011. Т. 154. P. 1232-1239.
17. Thakkar J. Naqsh: The art of wood carving in traditional houses of Gujarat, a focus on ornamentation. India: Research Cell School of Interior Design, 2004. 224 p. ISBN 81-7525-285-5.
18. Крижицький С. Д. Архітектура. Історія української культури: у 5 т. Т.1 Історія культури давнього населення України. Київ: Наукова думка, 2001. С. 386-409.
19. Історія українського мистецтва у 6 томах /заг. ред. М.П. Бажан. Т. 4. Книга 2. Мистецтво другої половини XIX століття. К.: УРЕ, 1970. 436 с.
20. Українське народознавство / Галина Лозко. Вид. 5-те, зі змін та допов. Тернопіль: Мандрівець, 2011. 512 с. : іл.
21. Choisy A. Historia de la arquitectura. Tomo I. URL: <https://archive.org/details/choisy-2023.-historia-de-la-arquitectura.-tomo-i/page/n415/mode/2up> (дата звернення 10.01.2025).
22. Encyclopaedia Iranica. Stucco Decoration in Iranian Architecture. URL: <https://iranicaonline.org/articles/stucco-decoration-in-iranian-architecture> (дата звернення 10.01.2025).
23. Western Islamic art: Moorish. URL: <https://www.britannica.com/topic/Islamic-arts/Western-Islamic-art-Moorish> (дата звернення 10.01.2025).
24. Hiking the Spectacular HuangShan Mountain (黄山) in China. URL: https://crew-explorer.com/huangshan-part-2/?utm_source=rss&utm_medium=rss&utm_campaign=huangshan-part-2#google_vignette (дата звернення 10.01.2025).
25. Brooke Larsen.Shoji: All You Need to Know About Japanese Paper Screens. URL: <https://japanobjects.com/features/shoji> (дата звернення 10.01.2025).

Lukashova Anastasiia,
PhD in Architecture, Associate Professor **Shevchenko Liudmyla,**
National University “Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic”

CARVED DECOR IN ARCHITECTURE: A HISTORICAL TOUR

The experience of using carved decor in the countries of the Ancient World, the Middle and Far East, European countries and Ukraine is considered in the article.

The decoration of architecture often indicates certain beliefs, aesthetic and cultural preferences of peoples. Through various symbols in ornaments, images of plants or animals in carved decor, both stone and wooden, the worldview of people of all eras is conveyed. At all times, people needed beauty, and especially beauty that could be touched. Therefore, decorative carving made it possible to satisfy the aesthetic need and at the same time show the status of the owner, his religious and aesthetic preferences. The features of the decor, its content and thematic component (plots, symbolism of images, etc.), and its role in the organization of the spatial-objective environment are clarified in the article. As a result, the dependence of the use of various materials for carving on geographical and climatic conditions was revealed. The main carving materials, methods of using carved decor, and the significance of its elements in different countries are considered. The types of ornaments that were traditionally used in carved decor are identified. The peculiarity of the carved decor of the Middle East countries lies in its complex ideological and religious semantics, the use of ornaments with special geometry, proportions, methods of their execution, the use of similar themes and plots. The traditions of using carved decor in the architecture of the Far East countries reflect the richness of the art and culture of these countries. Carved patterns and details play an important role in the design of Chinese architectural buildings and structures. A find of carved decor in Spanish architecture is “Moorish carving”. It is still an important element of architecture and art in the regions of its influence – Southern Spain (Andalusia), parts of some Mediterranean countries. Ukrainian decorative wood carving of past centuries is one of the bright and original pages of Ukrainian art, which, unfortunately, still remains little studied.

Keywords: architecture; decor; architectural decor; carved decor; carving; stone carving; wood carving; carving in architecture.

REFERENCES

1. Marder A.P, Yevreinov Yu.M, Plamenytska O.A. Arkhitektura: Korot. slovnyk-dovidnyk / red. A.P. Mardera. Kyiv: Budivelnyk, 1995. 335 s.: il. {in Ukrainian}

2. Asieiev Yu.S., Kharlamov V.S. Arkhitektura: dereviana i kamiana / Istoriiia ukrainskoi kultury: u 5 t. T.1. Istoriiia kultury davnoho naseleattia Ukrainy. Kyiv: Naukova dumka, 2001. S. 835-884. {in Ukrainian}
3. Shmyh R.A. , Boiarchuk V.M. , Dobrianskyi I.M. , Barabash V.M. Rizblennia khudozhnie: Terminolohichni slovnyk-dovidnyk z budivnytstva ta arkhitektury /zah. red. R.A. Shmyha. Lviv, [b.v.], 2010. 220 s. ISBN 978-966-7407-83-4. {in Ukrainian}
4. Koch W. Das Standardwerk zur europäischen Baukunst von der Antike bis zur Gegenwart. London: Prestel, 2018. 552 p. ISBN: 9783577100892. {in English}
5. Dziubenko P.O. Dekor v arkhitekturi mista Kharkova: avtoref. dys. ... kand. arkh.: 18.00.01. Kharkiv, 2011. 20 s. {in Ukrainian}
6. Bilinska O.B. Arkhitekturnyi order u zabudovi Lvova XVI-XVII st. (pryntsypy zastosuvannia i metody restavratsii): avtoref. dys. ... kand. arkh.: 18.00.01. Lviv, 2006. 20 s. {in Ukrainian}
7. Morhun O.L. Istoryzm v arkhitekturi Odesy druhoi polovyny KhIKh – pochatku KhKh st. (stylovi ta kompozytsiini aspekty): avtoref. dys. ... kand. arkh.: 18.00.01. Odesa, 2010. 19 s. {in Ukrainian}
8. Bozhynskyi N.I. Natsionalni tradytsii u formotvorenni predmetno-prostorovoho seredovyshcha narodnoho zhytla (na prykladi Skhidnoi Ukrainy): avtoref. dys. ... kand. arkh.: 18.00.01. Kharkiv, 2010. 20 s. {in Ukrainian}
9. Vitchenko D.M. Paterny ukrainskoi samobutnosti v spadshchyni kharkivskoi arkhitekturnoi shkoly pershoi tretyny KhKh st.: dzherela y osoblyvosti reabilitatsii: avtoref. dys. ... kand. arkh.: 18.00.01. Kharkiv, 2019. 25 s. {in Ukrainian}
10. Tymkiv B. Mystetstvo Ukrainy ta diaspora: derevorizba sakralna ta uzhytkova. Ivano-Frankivsk: Nova zoria, 2012. 316 s. {in Ukrainian}
11. Drahan M. Ukrainska dekoratyvna rizba XVI-XVIII st. Kyiv: Naukova dumka, 1970. 198 s. {in Ukrainian}
12. Odrekhivskyi R.V. (2020). Mystetstvo rizblennia i peredumovy stanovlennia dyzainu prostorovo-predmetnoho seredovyshcha v Halychyni. Khudozhnia kultura. Aktualni problemy. 2020. № 16 (1). S. 98-102. DOI: <https://doi.org/10.31500/1992-5514.16.2020.205243>. {in Ukrainian}
13. Cao Z., Mustafa M.B. A study of ornamental craftsmanship in doors and windows of Hui-style architecture: The Huizhou three carvings (brick, stone, and wood carvings). *Buildings*. 2023. T. 13. № 2. P. 351-368. <https://doi.org/10.3390/buildings13020351>. {in English}

14. Neils J. Color and Carving: Architectural Decoration in Mainland Greece. *A Companion to Greek Architecture*. 2016. P. 164-177. DOI:10.1002/9781118327586.ch12. {in English}
15. Nazuki S.N., Kamarudin Z. Techniques of wood carving applied in the architectural elements of malay vernacular buildings. *Journal of Built Environment, Technology and Engineering*. 2017. T. 2. P. 198-202. {in English}
16. Li X.H. Research about techniques of Chinese traditional architectural stone carving. *Advanced Materials Research*. 2011. T. 154. P. 1232-1239. {in English}
17. Thakkar J. Naqsh: The art of wood carving in traditional houses of Gujarat, a focus on ornamentation. India: Research Cell School of Interior Design, 2004. 224 p. ISBN 81-7525-285-5. {in English}
18. Kryzhytskyi S.D. Arkhitektura. Istoriia ukrainskoi kultury: u 5 t. T.1 Istoriia kultury davnoho naseleння Ukrainy. Kyiv: Naukova dumka, 2001. S. 386-409. {in Ukrainian}
19. Istoriia ukrainskoho mystetstva u 6 tomakh /zah. red. M.P. Bazhan. T. 4. Knyha 2. Mystetstvo druhoi polovyny XIX stolittia. K.: URE, 1970. 436 s. {in Ukrainian}
20. Ukrainske narodoznavstvo / Halyna Lozko. Vyd. 5-te, zi zmin.ta dopov. Ternopil: Mandrivets, 2011. 512 s.: il. {in Ukrainian}
21. Choisy A. Historia de la arquitectura. Tomo I. URL: <https://archive.org/details/choisy-2023.-historia-de-la-arquitectura.-tomo-i/page/n415/mode/2up>. (data zvernennia 10.01.2025). {in Spanish}
22. Encyclopaedia Iranica. Stucco Decoration in Iranian Architecture. URL: <https://iranicaonline.org/articles/stucco-decoration-in-iranian-architecture>. (data zvernennia 10.01.2025). {in English}
23. Western Islamic art: Moorish. URL: <https://www.britannica.com/topic/Islamic-arts/Western-Islamic-art-Moorish>. (data zvernennia 10.01.2025). {in English}
24. Hiking the Spectacular HuangShan Mountain (黄山) in China. URL: https://crew-explorer.com/huangshan-part-2/?utm_source=rss&utm_medium=rss&utm_campaign=huangshan-part-2#google_vignette (data zvernennia 10.01.2025). {in English}
25. Brooke Larsen. Shoji: All You Need to Know About Japanese Paper Screens. URL: <https://japanobjects.com/features/shoji> (data zvernennia 10.01.2025). {in English}